

The role of parliamentary diplomacy in strengthening the national security of the Islamic Republic of Iran

Sayadhosein Hoseini

PhD student in political science of Islamic Azad University, Central Tehran Branch, Iran.

Email: mhz.hosseini2@gmail.com

 0000-0000-0000-0000

Reza Shirzadi

Faculty Member of the Azad University, Karaj branch, Karaj, Iran.

Email: shirzadi2020@yahoo.com

 0000-0000-0000-0000

Abstract

the countries are taking steps towards drawing a road map of parliamentary diplomacy, according to their internal capacities and regional and global requirements. Parliamentary diplomacy plays a significant role in the realization of foreign policy priorities through the synergy of intellectual and physical capacities. The purpose of this article is to evaluate the role of parliamentary diplomacy in strengthening the country's national security. The findings show that parliamentary diplomacy at both national and transnational levels has many capacities to strengthen the national security of the Islamic Republic of Iran. At the national level, by using tools such as legislation and monitoring the performance of the government, it has many capabilities to influence the field of security. Also, at the transnational level, by using tools such as friendship groups and active participation in regional and international parliaments, it can become the basis for strengthening convergence at the regional and international levels and strengthening the national security of Iran. Because, using the legislative and regulatory tools of parliaments at the national and transnational level, can lead to regional development and balanced prosperity in national territory, and as a result, by reducing national insecurities, provide the basis for strengthening regional and international security. In fact, the expansion of systematic regional and global cooperation of the parliaments of the world based on the promotion of peace, stability and security, can not only play an effective role in reducing regional and global conflicts, but will also promotion of the national security.

Keywords: parliamentary diplomacy; Parliamentary friendship groups; international relations; Regionalism; foreign policy.

نقش دیپلماسی پارلمانی در تقویت امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران

سیدحسین حسینی

نویسنده مسئول و دانشجوی دکتری علوم سیاسی دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکز، ایران.

Email: mhz.hosseini2@gmail.com

 0000-0000-0000-0000

رضا شیرزادی

عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی، واحد کرج، ایران.

Email: shirzadi2020@yahoo.com

 0000-0000-0000-0000

چکیده

کشورها با رویکرد مزیت‌سازی حداکثری از فرصت‌ها و تقلیل آسیب‌ها به سمت ترسیم نقشه راه دیپلماسی پارلمانی، متناسب با ظرفیت‌های داخلی و الزامات منطقه‌ای و جهانی گام برمی‌دارند. دیپلماسی پارلمانی از طریق هم‌افزایی ظرفیت‌های فکری و فیزیکی نقش قابل توجهی در تحقق اولویت‌های سیاست خارجی ایفا می‌کند. هدف این مقاله، ارزیابی نقش دیپلماسی پارلمانی در تقویت امنیت ملی کشور است. یافته‌ها نشان می‌دهد دیپلماسی پارلمانی در دو سطح ملی و فراملی از ظرفیت‌های فراوانی برای تقویت امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران برخوردار است. در سطح ملی با بهره‌گیری از ابزارهایی چون قانون‌گذاری و نظارت بر عملکرد دولت از قابلیت‌های فراوانی برای اثرگذاری بر حوزه امنیت برخوردار است. همچنین در سطح فراملی با به‌کارگیری ابزارهایی چون گروه‌های دوستی و مشارکت فعال در پارلمان‌های منطقه‌ای و بین‌المللی می‌تواند زمینه‌ساز تقویت همگرایی در سطوح منطقه‌ای و بین‌المللی و تقویت امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران شود. زیرا، بهره‌گیری از ابزارهای قانون‌گذاری و نظارتی پارلمان‌ها در سطح ملی و فراملی، می‌تواند منجر به توسعه و رفاه متوازن منطقه‌ای در قلمروهای ملی شده و در نتیجه با کاهش ناامنی‌های ملی، زمینه تقویت امنیت منطقه‌ای و بین‌المللی را فراهم آورند. در واقع گسترش همکاری‌های نظام‌مند منطقه‌ای و جهانی پارلمان‌های دنیا بر پایه تقویت صلح، ثبات و امنیت، نه تنها می‌تواند نقش مؤثری را در کاهش منازعات منطقه‌ای و جهانی ایفا نماید بلکه حفظ و ارتقای امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران را نیز به دنبال خواهد داشت.

کلیدواژه‌ها: دیپلماسی پارلمانی، گروه‌های دوستی پارلمانی، امنیت ملی ایران، منطقه‌گرایی، سیاست خارجی.

مقدمه و بیان مسئله

با افزایش نقش‌پذیری مجالس قانون‌گذاری در حوزه سیاست‌گذاری خارجی، امنیت منطقه‌ای و بین‌الملل، «دیپلماسی عمومی»^۱ در کنار دیپلماسی کلاسیک و دفاعی، یکی از ابزارهایی است که روند دستیابی به اولویت‌ها و اهداف راهبردی نظام‌های سیاسی را تسریع و تسهیل می‌کند. «دیپلماسی پارلمانی»^۲ به‌عنوان یکی از زیرشاخه‌های دیپلماسی عمومی، از ابزارهای مؤثر برای تأمین منافع ملی جمهوری اسلامی ایران در عرصه دفاعی و سیاست خارجی است (Tayie & Dashti, 2018, p. 168). دیپلماسی پارلمانی در شمول ابزارهای چانه‌زنی قرار می‌گیرد و در دو دهه اخیر از رشد قابل ملاحظه‌ای برخوردار بوده است و حوزه فعالیت آن فرابخشی بوده و در تمام حوزه‌های سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی درگیر است. در این میان، تعمیق و گسترش دیپلماسی پارلمانی با موانعی نیز همراه بوده است. برای مثال دولت‌ها در مقابل کاهش قدرت و تأثیرگذاری خود در عرصه‌های بین‌المللی مقاومت می‌کنند، یا اینکه در برخی کشورها به دلایل مسائل داخلی و ساختارهای سیاسی خاص، مجلسی وجود ندارد، یا از موقعیت بسیار ضعیفی برخوردار است. این رویکرد در حالی است که در برخی کشورها نه‌تنها رویکرد تقلیل‌گرایانه بر فعالیت‌های خارجی قوه مقننه وجود ندارد، بلکه آن را در راستای گسترش برد اثرگذاری تفسیر می‌کنند. با عنایت به اهمیت دیپلماسی پارلمانی در عصر جدید و قابلیت‌های آن در عرصه دیپلماسی عمومی، این نوشتار در نظر دارد نقش دیپلماسی پارلمانی را در ارتقای امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران مورد بررسی قرار داده و راهکارهایی برای تقویت دیپلماسی پارلمانی ارائه کند.

۱. چارچوب نظری

از لحاظ تاریخی، نقش پارلمان در انجام امور سیاست خارجی، عمدتاً به بازنگری در اختیارات اجرایی اعمال‌شده در راستای سیاست خارجی محدود شده بود. این عمدتاً تابعی از ساختار قانون اساسی کشورها بود که به‌موجب آن اداره امور سیاست خارجی و دیپلماسی در حیطه اعمال «قوه مجریه» قرار داشت. باین‌وجود، پایان جنگ سرد و از بین رفتن نظم جهان دوقطبی و به‌ویژه متعاقب آن تشدید جهانی‌شدن اقتصاد، سیاست و امنیت، باعث شد شکل و محتوای امور بین‌الملل به طرز چشمگیری

1. Public Diplomacy

2. Parliamentary Diplomacy

تغییر کند. همه این تغییرات به نوبه خود دیپلماسی سنتی بین‌دولتی را دگرگون کرد. دیپلماسی در عصر جدید به معنای هنر ایجاد و حفظ روابط مسالمت‌آمیز و انجام مذاکرات بین دولت‌ها، گروه‌ها یا افراد است (Ali, 2022). بنابراین می‌توان گفت دیپلماسی حوزه وسیعی از روابط میان افراد، گروه‌ها و دولت‌ها را شامل می‌شود. از سوی دیگر، نقش یک دیپلمات به دلایل مختلف از جمله ظهور وظایف جدید (مانند کسب تخصص در زمینه‌های سیاستی خاص مانند حکمرانی اقتصاد جهانی، تغییرات آب‌وهوا یا تروریسم و امنیت) همچنین حضور و فعالیت بازیگران جدید مانند سازمان‌های غیردولتی، لابی‌ها، هیئت‌های پارلمانی، جامعه مدنی، دانشگاهیان، رسانه‌ها، افراد مشهور، بنیادها و اتاق‌های فکر، بسیار پیچیده‌تر شده است (Jančić & Stavridis, 2016, p. 7). در نتیجه انواع جدیدی از دیپلماسی در قالب دیپلماسی اقتصادی، دیپلماسی فرهنگی، دیپلماسی عمومی، دیپلماسی مشاهیر، دیپلماسی ورزشی و دیپلماسی پارلمانی به وجود آمد. به‌ویژه در مورد دیپلماسی پارلمانی این استدلال وجود دارد که تحولات سریع و متغیر روابط بین‌الملل تأثیر زیادی بر امور داخلی کشورها داشته و در ماهیت زندگی اجتماعی آن‌ها، به‌ویژه پس از رشد مبادلات تجاری بین کشورها نمود پیدا کرد. این وضعیت پارلمان‌های ملی را مجبور به مداخله در عرصه بین‌المللی کرد، تا به تلاش‌های بین‌المللی برای دستیابی به صلح، دموکراسی و توسعه کمک کنند (Tayie & Dashti, 2018, p. 169). به عبارت دیگر پارلمان‌ها ظهور کردند تا به خواسته‌های جهانی که به‌طور فزاینده‌ای به‌هم‌پیوسته و از نظر نهادی یکپارچه‌شده، و به وابستگی متقابل اقتصادی روبه‌رشد و مسائل جهانی پیچیده‌تر، پاسخ دهند (Bajtay, 2015, p. 10).

در مورد دیپلماسی پارلمانی این استدلال وجود دارد که این نوع دیپلماسی هرچند بعد از پایان جنگ سرد برجسته شد، اما دارای سابقه تاریخی است. به عنوان مثال، «دانیل فیوت»^۱ معتقد است ایده دیپلماسی پارلمانی جدید نیست، زیرا در سال ۲۰۵ قبل از میلاد، مجلس سنای روم البته به دستور ژنرال‌های رومی ابتدا در اقدام برای صلح و سپس تحریم جنگ با فیلیپ پنجم مقدونیه پس از شکست معاهده فینیکس نقش داشت (Fiott, 2011, p. 3). یا حتی در دوره‌های زمانی جدیدتر می‌توان به شکل‌گیری دیپلماسی پارلمانی در دهه ۱۹۲۰ و در قالب جامعه ملل

1. Daniel Fiott

اشاره کرد. در جامعه ملل، کشورهای اسکاندیناوی به‌ویژه از آرمان پارلمانی‌شدن، هم از نظر روش و هم از نظر ماهیت، حمایت می‌کردند (Götz, 2005, p. 268).

باوجود سابقه تاریخی، تعریف جامع و یکسانی از دیپلماسی پارلمانی وجود ندارد و مطالعات صورت‌گرفته در این حوزه هر یک بر ابعاد و جنبه‌های خاصی از دیپلماسی پارلمانی تأکید دارند. به‌نحوی که براساس تعریف اتحادیه بین‌پارلمانی^۱ (از قدیمی‌ترین نهاد پارلمانی بین‌المللی در جهان)، دیپلماسی پارلمانی شامل تعداد زیادی از فعالیت‌ها از جمله: انعقاد موافقت‌نامه‌های همکاری بین پارلمانی برای ارتقای روابط بین کشورها، سازمان‌دهی دیدارها و نشست‌های نهادینه‌شده و منظم بین نمایندگان مجلس با هدف حل تعارض و اعتمادسازی و همچنین تبادل دانش، ایجاد گروه‌های دوستی و کمیته‌های موقت؛ پذیرش و اعزام هیئت‌های پارلمانی؛ و شرکت در مجامع و کنفرانس‌های چندجانبه بین‌المجالس است (IPU, 2005, p. 15).

براساس تعریفی دیگر، دیپلماسی پارلمانی طیف گسترده‌ای از فعالیت‌های بین‌المللی است که توسط نمایندگان پارلمان به‌منظور افزایش درک متقابل بین کشورها، کمک به یکدیگر در بهبود کنترل دولت‌ها و نمایندگی یک مردم و افزایش مشروعیت دموکراتیک نهادهای بین‌دولتی انجام می‌شود (Mudyandzo & Nkomo, 2016, p. 5). البته برخی پژوهشگران هم هستند که تعریف محدودتری از دیپلماسی پارلمانی داشته و ارتباطی بین قوه مقننه و مجریه در زمینه اجرای سیاست خارجی برقرار نمی‌کنند. به‌عنوان مثال «داوور یانچیچ»^۲ عنوان می‌دارد دیپلماسی پارلمانی اقدام فردی یا جمعی نمایندگان مجلس باهدف «تسریع، تسهیل و تقویت عملکردهای قانونی موجود پارلمان‌ها از طریق گفت‌وگو بین همتایان در مورد سؤالات سیاسی باز و بی‌شمار در سراسر قاره‌ها و سطوح حکومتی است (Jančić, 2012, p. 111). تعاریف فوق حاکی از گستره فعالیت دیپلماسی پارلمانی و نقش آن در حوزه‌های داخلی و فراملی است.

۲. مزیت‌های دیپلماسی پارلمانی

مزیت‌های مختلفی از سوی پژوهشگران برای دیپلماسی پارلمانی عنوان شده است. ازجمله اینکه دیپلماسی پارلمانی تعامل مستقیم بین نهادهای نمایندگی که می‌توانند به نمایندگی از مردم عمل کنند را تسهیل می‌کند. علاوه براین، دیپلماسی

1. the Inter-Parliamentary Union (IPU)

2. Davor Jančić

پارلمانی ویژگی‌های ذاتی کانال‌های دیپلماتیک رسمی (وضعیت مشروع) و دیپلماسی مردمی (ابراز احساسات و علایق مردمی و همچنین نظرات کارشناسان) را ترکیب می‌کند. که در نهایت ادغام این ویژگی‌ها، اثر هم‌افزایی قدرتمندی را ایجاد می‌کند که تبادل نظر و تصمیم‌گیری جمعی را در موضوعات بین‌المللی تشویق می‌کند (AALEP, 2019). همچنین برخی استدلال دارند که دیپلماسی پارلمانی در مقایسه با دیپلماسی مرسوم و سنتی، دارای مزایای ویژه‌ای، مانند انعطاف‌پذیری بیشتر در برقراری تماس با ذینفعان مختلف محلی و محدودیت‌های کمتری در زمینه برقراری ارتباط به‌ویژه در زمینه موضوعات حساس است (Zamfir, 2019, p. 3). زیرا دیپلماسی پارلمانی این مزیت را دارد که فضای زیادی را برای گفت‌وگوهای سیاسی در نظر می‌گیرد و بنابراین می‌تواند با بازیگران مختلف سیاسی که همیشه با دولت مرکزی مرتبط نیستند، روابط برقرار کند. این امر نیز به‌نوبه خود امکان همکاری بهتر پارلمان‌های کشورهای مختلف را برای جستجوی منافع مشترک فراهم می‌کند در عین حال دیپلماسی پارلمانی امکان ایجاد یک شبکه فراملی برای نمایندگان پارلمان باهدف کسب اطلاعات در زمینه سیاست خارجی و امنیتی فراهم می‌کند. این موضوع نمایندگان پارلمان را قادر می‌سازد تا کنترل مؤثرتری بر این حوزه از سیاست‌های دولتی اعمال کنند (Jaskiernia, 2022, p. 93).

۳. بازیگران و انواع دیپلماسی پارلمانی

به‌طور کلی استدلال می‌شود که سه بازیگر اصلی در دیپلماسی پارلمانی وجود دارد که عبارت‌اند از: (۱) نمایندگان مجلس؛ (۲) احزاب سیاسی (فعال در پارلمان)؛ و (۳) پارلمان‌ها (محلی، منطقه‌ای یا بین‌المللی). همه انواع مختلف بازیگران مزبور نیز می‌توانند به چندین روش رسمی و غیررسمی در سطوح ملی، فراملی (منطقه‌ای و جهانی) عمل کنند.

۳-۱. سطح ملی

نمایندگان پارلمان براساس اختیارات محول‌شده در قوانین اساسی کشورها به‌طور رسمی در فرایند بررسی مسائل ورود کرده و از این طریق می‌توانند تأثیر مستقیمی بر شکل‌گیری سیاست‌ها در حوزه‌های مختلف به‌ویژه حوزه امنیتی داشته باشند.

۲-۳. سطح فراملی

در این سطح حوزه فعالیت نمایندگان گسترده‌تر است و می‌توانند در روابط میان دو دولت، روابط دولت‌های منطقه و جهانی در قالب دیپلماسی پارلمانی نقش آفرینی کنند.

۱-۲-۳. بین دولتی

نمایندگان مجلس، هیئت‌های پارلمانی و احزاب سیاسی پارلمان در دیپلماسی که بین حداقل دو دولت است مشارکت دارند. این امر به‌ویژه در قالب هیئت‌های پارلمانی، گروه‌های به‌اصطلاح دوستی در میان مجالس کشورها بسیار رواج دارد. در این نوع از دیپلماسی هیئت‌های پارلمانی در شکل‌دهی و اجرای فعالیت‌های اعتمادسازی مشارکت کرده و با سفرای معتبر، هم در خارج و هم در کشور خود و ... ملاقات می‌کنند. در سطح فردی نیز، نمایندگان پارلمان ممکن است در پروژه‌های مشخص، مانند ایجاد نهادهای پارلمانی بین‌المللی، یا سازمان‌دهی رویدادها (کنفرانس‌ها، کارگاه‌های آموزشی) که به بحث در مورد مسائل اختصاص دارد، مشارکت داشته باشند. احزاب سیاسی پارلمان هم معمولاً اتحادیهایی ایجاد و در آن با یکدیگر ملاقات کرده و از مواضع و راه‌حل‌های خود برای مشکلات بین‌المللی دفاع می‌کنند.

۲-۲-۳. درون منطقه‌ای

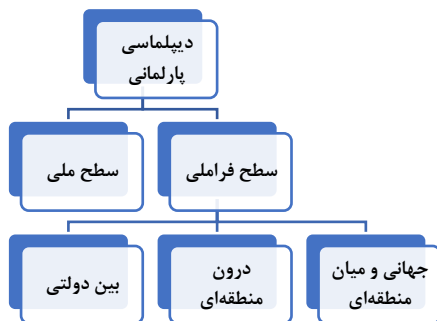
معمولاً پیوندهای مختلفی ایجاد می‌شود که نمایندگان پارلمان یک منطقه را گرد یکدیگر می‌آورد. پارلمان اتحادیه اروپا در این مورد یک مثال برجسته است که مجالس کشورهای مختلف را به همدیگر پیوند می‌دهد.

۳-۲-۳. جهانی و میان منطقه‌ای

در سطح جهانی و میان منطقه‌ای نیز معمولاً مجالس یک منطقه با مجالس مناطق دیگر یا سایر نقاط جهان ارتباط برقرار می‌کنند. به‌عنوان مثال، در این زمینه پارلمان اروپا سیستمی از هیئت‌ها را ایجاد کرده است که آن را با نهادهای پارلمانی مانند مجمع پارلمانی مشترک اتحادیه اروپا و نمایندگان منتخب کشورهای آفریقایی، کارائیب و اقیانوس آرام^۱ و مجمع پارلمانی اروپا و آمریکای لاتین^۱ مرتبط می‌کند

1. the ACP-EU Joint Parliamentary Assembly

نقش دیپلماسی پارلمانی در تقویت امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران ♦ حسینی / شیرزادی (Šabič & Huang, 2021, pp. 23-39). شکل زیر به صورت خلاصه سطوح دیپلماسی پارلمانی را نشان می‌دهد.

نمودار ۱. سطوح مشارکت دیپلماسی پارلمانی

منبع: نگارندگان

۴. نقش دیپلماسی پارلمانی در امنیت ملی

در این زمینه، معمولاً استدلال بر این است که تأثیرگذاری این نوع از دیپلماسی در امنیت ملی یک کشور به طور عمده در دو نوع از دیپلماسی پارلمانی ملی و فراملی نشان می‌دهد. به دیگر سخن؛ پارلمان‌ها با بهره‌گیری از ظرفیت‌های دیپلماسی در سطوح مختلف قادر به تقویت امنیت ملی و فراملی می‌باشند.

۴-۱. نقش دیپلماسی پارلمانی درون‌دولتی در تقویت امنیت ملی

دیپلماسی پارلمانی در سطح ملی توسط نمایندگان مجلس و احزاب سیاسی پیگیری می‌شود. در این سطح از دیپلماسی پارلمانی، بررسی دقیق اهداف و راهبردهای امنیتی دولت در دستور کار نمایندگان و احزاب فعال در مجلس قرار گرفته و بسترهای لازم برای تأثیرگذاری بر سیاست‌های امنیتی فراهم می‌کند. در این رابطه، مجلس به‌عنوان بازیگر از ابزارهای قابل توجهی برخوردار است که به آن قدرت جهت‌دهی به سیاست امنیتی کشور را می‌دهد که در دو قالب قانون‌گذاری و نظارت قابل تشریح می‌باشند.

۴-۱-۱. قانون گذاری

از آنجایی که مجلس، رکن قانون گذاری در هر کشوری است بنابراین در بخش امنیتی نیز، قوانینی را تصویب می کند که وظایف، عملکرد، سازمان و اختیارات تأمین کنندگان امنیت، نهادهای مدیریت و نظارت آن را تعیین می کند. همچنین به موجب قوانین اساسی بسیاری از کشورها، مجلس از اختیار انحصاری اعزام نیروهای نظامی، به کارگیری نیروهای خارجی نظامی و همچنین اعلام شرایط فوق العاده امنیتی در کشورها برخوردار است. از سوی دیگر، اسناد کلان راهبردی مانند راهبرد امنیت ملی، سیاست امنیت و سایر اسناد به تأیید مجلس نیازمند است. زیرا این اسناد به دلیل جامعیت و ایجاد هزینه ها برای دولت، نیازمند تصویب از سوی مجلس است (Cancian & al, 2017, p. 17). به عنوان مثال، کنگره ایالات متحده نقش مهمی را در این رابطه ایفا می کند. به نحوی که مجموعه ای از اهداف ملی را اولویت بندی کرده و چشم اندازی از فعالیت هایی که دولت برای دستیابی به آن اهداف در نظر گرفته است را مطرح می سازد (Lucas & McInnis, 2016, pp. 6-7).

بنابراین تصویب بودجه سالیانه و تخصیص اعتبارات براساس برنامه های راهبردی از جمله اختیارات مجلس در حوزه قانون گذاری است که تأثیر قابل توجهی بر عملکرد نیروهای امنیتی دارد. به بیان دیگر، در قالب لایحه بودجه و اسناد راهبردی کلان، قوه مجریه منابع مالی لازم برای همه بخش های کشور از جمله دفاعی - امنیتی را به مجلس ارائه می دهد. در هر دو مورد اهرم بودجه مجلس نقش اساسی دارد. تأثیرگذاری این ابزار نیز خود را در چهار مرحله تهیه بودجه، تصویب بودجه، اجرای بودجه و ارزیابی بودجه نشان می دهد (Law, 2006, p. 3) (Cancian ۲۰۱۷).

در این میان، مجلس شورای اسلامی نیز براساس اصل ۷۱ فصل سوم قانون اساسی رکن اصلی قانون گذاری در «عموم مسائل» کشور است. بنابراین در بخش های امنیتی نیز صلاحیت تصویب قوانین را دارا می باشد. در این رابطه می توان به تصویب قوانینی چون «قانون تأسیس وزارت اطلاعات جمهوری اسلامی» در سال ۱۳۶۲، «اساسنامه سپاه پاسداران انقلاب اسلامی» در سال ۱۳۶۱، «قانون نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران» در سال ۱۳۶۹، «قانون احکام دائمی برنامه های توسعه کشور» (دارای احکام دفاعی و امنیتی) در سال ۱۳۹۶ و «قانون تشکیل سازمان پدافند غیرعامل کشور» در سال ۱۴۰۲ و بخش دفاعی و امنیتی قوانین برنامه های توسعه اشاره کرد. در این قوانین، مجلس شورای اسلامی با ایجاد بسترهای قانونی لازم در پی تقویت امنیت ملی و نهادهای متولی در این حوزه برآمده است. به نوعی

می‌توان گفت، مسیر ارتقای امنیت ملی در بخش‌های مختلف در این قوانین تنظیم شده است. همچنین براساس اصل ۷۹ قانون اساسی، اعلام و تمديد محدودیت‌های ضروری در مواقع خاص، براساس اصل ۸۲ استخدام کارشناسان خارجی و براساس اصل ۵۲ قانون اساسی بودجه کشور نیازمند تصویب مجلس شورای اسلامی است. علاوه بر این، در قوانین برنامه پنج‌ساله نیز مجلس نقش ویژه‌ای را در تقویت توان دفاعی و امنیتی کشور برعهده دارد. زیرا یکی از مهم‌ترین فصول این برنامه‌ها، فصل دفاعی و امنیتی است. گفتنی است براساس ماده (۴۹) قانون آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی، کمیسیون امنیت ملی و سیاست خارجی به‌عنوان یکی از کمیسیون‌های تخصصی مجلس، برای انجام وظایف فوق در محدوده سیاست و روابط خارجی، دفاع، اطلاعات و به‌ویژه امنیت، تشکیل شده است. باتوجه به حساسیت و وظایف گسترده کمیسیون امنیت ملی و سیاست خارجی علاوه بر موارد فوق، براساس ماده (۱۷۴) آیین‌نامه، بررسی لایحه تقدیمی مربوط به اصلاح جزئی در خطوط مرزی، که براساس اصل (۷۸) قانون اساسی تنظیم شده باشد، پس از اعلام وصول، بلافاصله به کمیسیون امنیت ملی و سیاست خارجی ارجاع می‌شود. بنابراین کمیسیون امنیت ملی به‌عنوان یکی از نهادهای زیرمجموعه مجلس شورای اسلامی از ظرفیت‌های فراوانی برای حفظ و تقویت امنیت ملی برخوردار است.

۴-۱-۲. نظارت بر عملکرد بخش امنیتی

در همه کشورها معمولاً مجلس از قدرت و اختیار نظارت بر عملکرد بیشتر نهادها و دستگاه‌های اجرایی از جمله بخش امنیتی برخوردار است. به‌عبارت‌دیگر، نظارت پارلمانی بر بخش امنیتی شامل نظارت بر عملکرد نیروهای مسلح و امنیتی یک کشور (مانند نیروهای مسلح، پلیس، سرویس‌های اطلاعاتی، گارد ساحلی، گارد مرزی، مقامات گمرکی و مهاجرتی و واحدهای ذخیره یا محلی)، زندان‌ها، و حتی خدمات امنیتی خصوصی می‌شود. اختیارات نظارتی بر بخش امنیتی به این دلیل به مجلس واگذار شده است که نوعی مکانیسم کنترل و توازن برقرار شود، تا از این طریق از نقض قوانین جلوگیری و ناقضین قوانین، ملزم به پاسخگویی شوند. به عبارت بهتر، اطمینان حاصل شود که نهادهای بخش امنیتی به‌طور کارآمد و مؤثر و با رعایت حاکمیت قانون عمل می‌کنند. بنابراین؛ بررسی نحوه اجرای سیاست‌ها و راهبردهای امنیتی توسط بخش امنیتی، جزء لاینفک این وظایف نظارتی است. بر همین اساس

نمایندگان مجلس از موقعیت منحصر به فردی در قبال سیاست امنیتی و اصلاحات امنیتی دولت برخوردار هستند. نظارت پارلمانی در صورت مؤثر بودن، محدودیت‌هایی را برای قوه مجریه از جمله در زمینه راهبردهای امنیتی ایجاد و مهم‌تر از آن می‌تواند زمینه تحقق و تقویت امنیت مبتنی بر اصول قانونی از جمله پاسخگویی، شفافیت و مشارکت فراهم سازد (Luciak, 2019, pp. 19-23).

به بیان دقیق‌تر، پارلمان می‌تواند عملکرد بخش امنیتی را با استفاده از اختیارات خود بهبود بخشد. پارلمان ممکن است وزرا یا مقامات امنیتی را در موارد خاص ملزم به پاسخگویی نماید. همچنین می‌تواند از قدرت خود برای اعطا یا رد درخواست‌های بودجه ویژه و بودجه‌های تکمیلی برای شکل‌دادن به جهت و اولویت‌های تأمین امنیت، مدیریت و نظارت استفاده کند. علاوه بر این، قدرت پارلمان در بودجه می‌تواند به جلوگیری از فساد و تشویق شفافیت و کارآمدی در تدارکات دفاعی و امنیتی کمک کرده و منجر به توزیع عادلانه‌تر امنیت برای همه افراد و جوامع شود (Chappuis, 2015, p. 6).

مجلس شورای اسلامی براساس اصل هفتاد و ششم قانون اساسی از «حق تحقیق و تفحص در تمامی امور کشور» از جمله حوزه امنیتی برخوردار است. این امر در بند ۷ قانون آیین‌نامه داخلی مجلس مورد تأکید قرار گرفته و به کمیسیون‌های تخصصی واگذار شده است. بر همین اساس کمیسیون تخصصی می‌تواند در مواجهه با تخلفات یا سوء مدیریت، مسئولان ذی‌ربط را به کمیسیون دعوت کرده و گزارشی از موضوع را در اختیار هیئت‌رئیس برای ارائه در صحن قراردادده و زمینه حضور و پاسخ‌گویی مسئولین را برای موضوعات مذکور فراهم کند. همچنین اصل ۸۸ قانون اساسی بسترهای قانونی لازم برای سؤال از هر یک از وزیران را فراهم کرده است، علاوه بر این؛ براساس اصول ۵۴ و ۵۵ قانون اساسی، دیوان محاسبات به‌عنوان نهاد زیرمجموعه مجلس، وظیفه حسابرسی و رسیدگی به نحوه تخصیص و هزینه‌کرد بودجه‌های مصوب توسط مجلس شورای اسلامی را برعهده دارد. از این‌رو، می‌توان گفت مجلس شورای اسلامی مجلس شورای اسلامی در قالب نظارتی نیز توانایی اثرگذاری بر بخش امنیتی را دارا می‌باشد.

۴-۲. دیپلماسی پارلمانی فراملی

در دیپلماسی پارلمانی فراملی، نهاد مجلس احزاب سیاسی فعال در پارلمان و حتی نمایندگان مجلس از محدوده عملکردی خود خارج شده و بیشتر اهداف و

مأموریت‌های فراملی را دنبال می‌کنند. با توجه به مزیت‌هایی از جمله انعطاف‌پذیری و توانایی شبکه‌سازی گسترده در حوزه امنیتی، دیپلماسی پارلمانی می‌تواند نتایج قابل قبولی به همراه داشته باشد. گفتنی است فعالیت‌های دیپلماسی پارلمانی در حوزه فراملی بسیار متنوع‌تر و همان‌گونه که اشاره شد در سه سطح بین دولتی، درون منطقه‌ای، جهانی و برون منطقه‌ای قابل ارزیابی و بررسی است.

۴-۲-۱. دیپلماسی پارلمانی بین دولتی

مجاورت و همسایگی یک عنصر مهم برای مجموعه‌های امنیتی است زیرا با کاهش فاصله، تهدیدات دارای نفوذ و قدرت بیشتری می‌شوند. به دیگر سخن؛ تغییرات و تحولات امنیتی در هر یک از واحدها به سرعت می‌تواند به واحدهای مجاور سرایت کند که این موضوع در قالب وابستگی متقابل امنیتی قابل تفسیر است (منوری، آزاد، و صداقتی، ۱۴۰۱، ص. ۷۰). مجلس و نمایندگان آن می‌توانند از طریق دیپلماسی پارلمانی، از بروز تنش‌های امنیتی- دفاعی با کشورهای همسایه پیشگیری و به برقراری صلح و امنیت کمک کنند. در مورد اینکه چگونه مجلس و نمایندگان آن می‌توانند در قالب دیپلماسی پارلمانی به پیشگیری و حتی مدیریت بحران‌های دفاعی و امنیتی کمک کنند، این استدلال وجود دارد که پارلمان‌ها می‌توانند از طریق ارائه چشم‌انداز، تدوین راهبرد، ایجاد ساختارها و منابع جدید، یا تقویت منابع از قبل موجود به این امر کمک کنند. به‌عنوان مثال، مجالس می‌توانند به‌عنوان بخشی از مأموریت نظارتی خود، هوشیاری بیشتری نسبت به حاکمیت قانون داشته باشند و اطمینان حاصل کنند که قواعد و مقررات بین‌المللی به‌خوبی اجرا و مدنظر قرار می‌گیرند (Soro & Johnsson, 2013, p. 1).

حتی در دوران پس از بحران و اختلافات دفاعی- امنیتی، این فرضیه مطرح شده است که مجلس و نمایندگان و ابتکارات مرتبط با مجلس می‌توانند، نقش قابل توجهی را در افزایش درک متقابل و اعتمادسازی بین کشورهای دارای اختلاف در یک منطقه داشته باشند. همچنین در بسیاری از موارد پارلمان‌ها نقش میانجیگر را در حل و فصل اختلافات بین دو کشور در سطح منطقه‌ای و جهانی ایفا می‌کنند. در همین رابطه می‌توان به پارلمان اروپا اشاره کرد که همواره بازیگر مهمی در تعریف سیاست اتحادیه اروپا در زمینه پیشگیری از مناقشه و میانجیگری بوده است. به‌نحوی که در ۱۲ مارس ۲۰۱۹، پارلمان اروپا قطعنامه‌ای را در مورد «ایجاد ظرفیت اتحادیه اروپا در زمینه پیشگیری و میانجیگری درگیری» تصویب کرد که براساس

راهبرد جهانی اتحادیه اروپا برای سیاست خارجی و امنیتی است. این گزارش خواستار تقویت ظرفیت‌های نهادی اتحادیه اروپا برای پیشگیری از مناقشه و میانجیگری و تقویت نقش پارلمان اروپا در این زمینه است. همچنین ابزارهایی را که اتحادیه اروپا می‌تواند با همکاری بازیگران بین‌المللی و منطقه‌ای برای جلوگیری و میانجیگری در مناقشات در کشورهای خارج از اتحادیه استفاده کند، در نظر می‌گیرد. پارلمان اروپا از اختیارات خود از جمله اختیارات نظارت سیاسی و اختیارات بودجه‌ای برای تقویت نقش اتحادیه اروپا در این زمینه‌ها استفاده می‌کند، از جمله آن‌ها می‌توان به تقویت ظرفیت «سرویس اقدام خارجی اروپا»^۱، تصمیم‌گیری در مورد ردیف‌های بودجه برای میانجیگری و گفت‌وگو در چارچوب سند اتحادیه اروپا جهت کمک به ثبات و صلح و حمایت از ابتکارات نمایندگان ویژه اتحادیه اروپا در این زمینه اشاره کرد. به‌زعم پارلمان اروپا، میانجیگری و گفت‌وگوی پارلمانی ابزارهای اصلی این نهاد در رسیدن به اهداف خود است و در این زمینه از ایده‌هایی مانند ترویج گفت‌وگوی بین حزبی و ایجاد اجماع، حمایت از پیشگیری از درگیری و فرایندهای صلح، و تشویق نظارت پارلمانی بر بخش امنیتی حمایت می‌کند (European Parliament, 2020).

همچنین پارلمان‌ها در رد یا پذیرش معاهدات و توافقنامه‌های بین‌المللی به‌ویژه در زمانی که معاهدات بین چند کشور انجام می‌شود و شمولیت جهانی ندارند، در کنار دستگاه سیاست خارجی تبدیل به یک بازیگر اصلی می‌شوند. در این قالب می‌توان به توافقنامه‌های همکاری امنیتی دوجانبه ایران، با کشورها از جمله دولت‌های تاجیکستان، پاکستان، قطر، عمان، بحرین، کویت، ایتالیا، عربستان سعودی و یونان اشاره کرد. در تمامی این موارد مجلس شورای اسلامی براساس اصل ۷۷ قانون اساسی، اختیار انحصار تصویب را برعهده دارد. این توافقنامه‌ها در راستای افزایش همکاری‌های امنیتی زمینه مناسبی را برای نقش‌آفرینی دیپلماسی پارلمانی در عرصه فراملی ایجاد می‌کنند.

۴-۲-۲. دیپلماسی پارلمانی منطقه‌ای

بازیگران دیپلماسی پارلمانی مانند روسای مجالس، کمیته‌های تخصصی و حتی نمایندگان مجلس می‌توانند نقش قابل توجهی در همگرایی دو یا چندجانبه

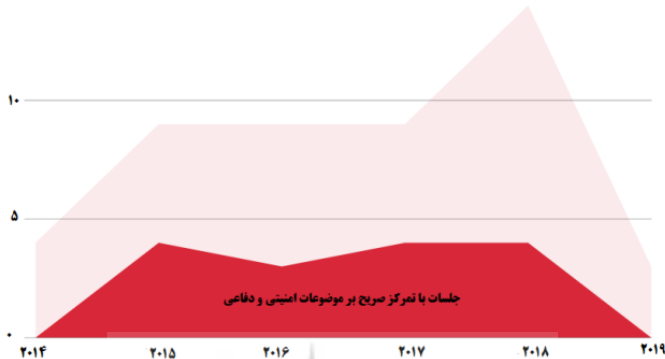
1. European External Action Service (EEAS)

منطقه‌ای داشته باشند. به‌ویژه در این زمینه به گروه‌های دوستی بین پارلمانی تأکید ویژه‌ای می‌شود. گروه‌های دوستی پارلمانی، هیئت‌های هستند که به‌منظور بهبود داوطلبانه روابط و همکاری با سایر کشورها ایجاد می‌شوند. به عبارت بهتر، هنگامی که یک گروه دوستی پارلمانی ایجاد می‌شود، ابراز علاقه متقابل به همکاری بین پارلمان‌ها نشان‌دهنده نقطه توجه آن دو کشور به یکدیگر است. از این جهت است که گفته می‌شود گروه‌های دوستی پارلمانی یک فرصت عالی برای تعامل با جامعه دیپلماتیک و ایجاد پیوندهای (سیاسی، اقتصادی، دفاعی - امنیتی) کشور به کشور و منطقه‌ای است. علاوه بر این، گروه‌های دوستی پارلمانی منطقه‌ای، فرصت‌هایی را برای تعامل مستقیم با قانون‌گذاران سایر کشورها و افزایش درک مسائل منطقه‌ای و جهانی در اختیار اعضا قرار می‌دهد (New Zealand Parliament, 2014, p. 8).

با برقراری پیوند میان پارلمان‌ها و شکل‌گیری درک مشترکی از موضوعات مختلف سیاسی - امنیتی منطقه‌ای، بستر برای توسعه و تقویت همگرایی منطقه‌ای ایجاد می‌شود. به‌عنوان مثال، مجمع پارلمانی سازمان امنیت و همکاری در اروپا یکی از مصادیق بارز تأثیرگذاری گروه‌های دوستی پارلمانی و همچنین نمایندگان مجلس در حفظ صلح و همگرایی منطقه‌ای است. این مجمع با حضور بیش از ۳۰۰ عضو اصلی و علی‌البدل، که توسط پارلمان‌های ملی خود انتخاب می‌شوند، تشکیل شده است. این مجمع پارلمانی بر اجرای اهداف سازمان امنیت و همکاری اروپا نظارت، موضوعات مطرح‌شده در شورای وزیران و اجلاس سران را مورد بحث، از نهادهای دموکراتیک حمایت و حل‌وفصل مسالمت‌آمیز درگیری‌ها را ترویج می‌کند. همچنین این نهاد در نشست سالانه خود با اتخاذ اعلامیه‌هایی در مورد تحولات سیاسی بین‌المللی موضع می‌گیرد (Finnish Parliament, 2017). حتی در این زمینه می‌توان به ابتکار «گفت‌وگوی قانون‌گذاران ترانس آتلانتیک»^۱ بین پارلمان اروپا و کنگره ایالات متحده اشاره کرد.

ابتکار گفت‌وگوی قانون‌گذاران ترانس آتلانتیک به‌عنوان پاسخی رسمی توسط پارلمان و کنگره به تعهدات تعیین‌شده در دستور کار جدید ترانس آتلانتیک در سال ۱۹۹۵ تأسیس شد. هدف آن، حفظ همکاری‌های سیاست محور در زمینه‌های کلیدی، به‌ویژه در مواردی که دو مجلس به‌عنوان قانون‌گذار مسئولیت دارند. به عبارت بهتر این گفت‌وگوها بر حوزه‌هایی تمرکز دارد که دو نهاد پارلمانی دارای

قدرت قانون‌گذاری هستند. علاوه بر این، در طی جلسات نیز عمدتاً موضوعات دارای اهمیت دوجانبه از جمله موضوعات دفاعی و امنیتی مورد بحث قرار می‌گیرد. نمودار زیر بیانگر طرح موضوعات دفاعی امنیتی در قالب ابتکار گفت‌وگوی قانون‌گذاران ترانس آتلانتیک است (Lazarou, 2020, p. 68).

نمودار ۲. جلسات هیئت پارلمان اروپا و کنگره ایالات متحده در قالب ابتکار گفت‌وگوی ترانس آتلانتیک (Lazarou, 2020, p. 69)

همان‌گونه که اشاره شد؛ یکی از روش‌های تقویت عمق راهبردی خارجی، بهره‌گیری حداکثری از ظرفیت دیپلماسی پارلمانی در سطح منطقه‌ای است. زیرا توسعه همکاری‌های پارلمانی می‌تواند زمینه‌ای را برای انعقاد تفاهم‌نامه‌های دفاعی-امنیتی چندجانبه در میان کارگروه‌های تخصصی مجلس با هم‌تایان پارلمانی خود در کشورهای منطقه به‌ویژه کشورهای اسلامی و همسایه با هدف افزایش «همگرایی منطقه‌ای» فراهم آورد. با عنایت به شبکه منطقه‌ای گسترده جمهوری اسلامی ایران که از شرق به چین، از شمال به روسیه، از غرب به اروپا و آمریکا و از جنوب به خلیج فارس امتداد یافته است (یاری و عابدی، ۱۴۰۰، ص. ۸۴)، بهره‌مندی از سازوکارهایی نظیر گروه‌های دوستی پارلمانی در بیشینه‌سازی ظرفیت دیپلماسی پارلمانی به‌ویژه در تقویت همگرایی منطقه‌ای با وسعت و گستردگی مذکور بسیار تأثیرگذار است.

در شرایطی که دشمنان نظام از طریق مختلف سعی در محدودسازی و ناکارآمدسازی کشور در عرصه معادلات دیپلماتیک دارند؛ تقویت دیپلماسی پارلمانی به‌منظور مقابله با این تلاش‌ها از اهمیت مضاعفی برخوردار شده است. مجلس شورای اسلامی از ۲۵ گروه پارلمانی برخوردار است (حسینی، ۱۴۰۱، ص. ۱۹) که نمایندگان می‌توانند با استفاده از ظرفیت‌های آن‌ها، اقدام به رایزنی‌های دیپلماتیک با مجالس و

نمایندگان سایر کشورها کرده و زمینه را برای تقویت روابط با کشورهای خارجی و بسط دیپلماسی سیاسی فراهم نمایند. گفتنی است، گروه‌های دوستی پارلمانی ماهیت غیررسمی داشته که موجب افزایش قدرت مانور دیپلماتیک نمایندگان در حوزه سیاست خارجی می‌شود، زیرا برخی محدودیت‌های وزارت امور خارجه را ندارند. با وجودی که ظرفیت‌های فراوانی در گروه‌های پارلمانی برای توسعه دیپلماسی پارلمانی وجود دارد، ولی تاکنون گروه‌های دوستی در مجلس شورای اسلامی به دلایل متعدد نتوانسته‌اند نقشی به نسبت جایگاه خود ایفا نمایند. یکی از دلایل آن، فقدان نظم جغرافیایی، فرهنگی و زبانی میان کشورهای یک گروه است. به بیان دقیق‌تر، چنانچه گروه‌ها از یک منطقه جغرافیایی یا زبانی و فرهنگی مشترک ایجاد می‌شدند، انسجام و توان بهره‌گیری از آن‌ها افزایش می‌یافت و عضویت نمایندگان گروه‌ها نیز مؤثرتر و فعالیت آن‌ها بیشتر خواهد بود.

گفتنی است دیپلماسی پارلمانی مجلس شورای اسلامی در سطح منطقه‌ای به‌ویژه در منطقه خاورمیانه با عنایت به آشفتگی‌های ضد سیستمی ناشی از پیوندهای ساختاری، ژئوپلیتیکی، ایدئولوژیکی و اکونومیکی (حمیدی و مزدخواه، ۱۴۰۰، ص. ۴۰۶) منطقه آسیای میانه می‌تواند مؤثر بوده و منجر به تقویت امنیت ملی و منطقه‌ای شود. در این رابطه می‌توان به نقش مجلس شورای اسلامی در تصویب قانون الحاق دولت ایران به سازمان همکاری شانگهای که یک سازمان فرامنطقه‌ای با کارکردهای امنیتی است، اشاره کرد. علاوه بر این، فعالیت‌های کمیسیون‌های تخصصی از جمله کمیسیون امنیتی ملی و سیاست خارجی برای بررسی موافقت‌نامه پیشگیری از حوادث در دریای خزر، پروتکل همکاری در زمینه مبارزه با تروریسم در دریای خزر و پروتکل همکاری در زمینه مبارزه با تروریسم در دریای خزر و همکاری در زمینه امنیت در دریای خزر اشاره کرد. این موافقت‌نامه‌ها با هدف ایجاد امنیت بومی با مشارکت همسایگان است که قطعاً پیامدهای مثبت فراوانی برای توسعه امنیت ملی به دنبال خواهد داشت. همچنین در خلیج فارس نیز می‌توان به قانون موافقت‌نامه تحدید حدود مرز دریایی در دریای عمان میان دولت ایران و عمان اشاره کرد.

۴-۲-۳. دیپلماسی پارلمانی جهانی

ماهیت دیپلماسی پارلمانی در سطح بین‌المللی و جهانی را می‌توان در دودسته اصلی قرارداد. از یک‌سو، پارلمان‌ها به‌عنوان تریبون‌های اخلاقی عمل کرده و کانال‌های متعددی برای مشورت در سیاست بین‌الملل فراهم می‌کنند. در چنین شرایطی

نمایندگان مجلس، می‌توانند به تهدیدات جهانی از جمله ارزیابی استفاده از پهپادها و هوش مصنوعی در عملیات نظامی و دفاع از حقوق بشر پرداخته و به دنبال راه‌های جدیدی برای مقابله با آن‌ها باشند. از سوی دیگر، دیپلماسی پارلمانی مکانیسم‌هایی را برای ارزیابی مشروعیت حکومت جهانی فراهم آورده و از این طریق لایه‌ای از نمایندگی دموکراتیک را به عملکرد سازمان‌های بین‌المللی مانند سازمان ملل متحد، صندوق بین‌المللی پول یا سازمان تجارت جهانی اضافه می‌کند. شایان ذکر است که این دودسته از کارکردهای دیپلماتیک پارلمان‌ها مبتنی بر کارکردهای تثبیت‌شده آن‌ها یعنی پاسخگویی سیاسی، نظارت و کنترل بر سیاست‌گذاری خارجی، امنیتی و دفاعی است و عملکرد آن‌ها را غنی می‌کند (Stavridis & Jančić, 2017, p. 24). در این میان، فعالیت پارلمان‌ها در دسته اول در حوزه امنیتی از اهمیت بیشتری برخوردار است.

به بیان دیگر، پارلمان کشورهای مختلف جهان، علاوه بر تدوین و تصویب قوانین داخلی در حوزه دفاعی-امنیتی داخلی نقش فعالی نیز در ایجاد، پذیرش و همچنین اصلاح قوانین و هنجارهای حقوق بین‌المللی و توافقنامه‌های بین‌المللی با حوزه‌های امنیتی دارند. به عبارت دیگر، بسیاری از پیمان‌ها، موافقت‌نامه‌ها و کنوانسیون‌های امنیتی بین‌المللی وجود دارند که ایجاد و پیاده‌سازی آن‌ها چه در قلمرو سرزمینی یک کشور و چه در عرصه بین‌المللی، نیازمند همکاری پارلمان کشورها است. به عنوان مثال، از مهم‌ترین این پیمان‌ها و کنوانسیون‌ها می‌توان به پیمان منع جزئی آزمایش هسته‌ای، کنوانسیون مبارزه با جرائم سازمان‌یافته فراملی، کنوانسیون مقابله با تأمین مالی تروریسم و ... اشاره کرد. به‌ویژه اینکه در اصلاح و انطباق مفاد این معاهدات و کنوانسیون‌ها با قوانین داخلی و ملی، پارلمان‌ها نقش اساسی ایفا می‌کنند.

همچنین مجامع و سازمان‌های بین‌المللی پارلمانی در جهان وجود دارند که زمینه فعالیت دیپلماسی پارلمانی در عرصه جهانی را گسترش داده‌اند. از جمله مهم‌ترین آن‌ها می‌توان به «اتحادیه بین‌المجالس جهانی»^۱، «مجمع مجالس آسیایی»^۲ و «اتحادیه پارلمانی کشورهای عضو سازمان همکاری اسلامی»^۳ اشاره کرد که مجلس شورای اسلامی در آن‌ها مشارکت دارد. عضویت و مشارکت در این مجامع بین‌المللی، فضای مناسبی برای پیگیری و رفع مشکلات در حوزه‌های امنیتی در

1. Inter-parliamentary Union (IPU)

2. Asian Parliamentary Assembly

3. Parliamentary Union of the OIC Member States (PUIC)

سطوح جهانی است. در یک سطح کلان‌تر از این همگرایی می‌توان برای تأثیرگذاری در موضوعات امنیتی در نهادهای بین‌المللی که ماهیت فعالیت آن‌ها همانند مجالس کشورها است، استفاده کرد. به‌عنوان مثال، یکی از مهم‌ترین نتایج ارتباطات در قالب گروه‌های دوستی پارلمانی، تأثیرگذاری درمجامع بین‌المللی در بحث رأی است. کشورهایی که ارتباطات خوبی دارند و باهم رایزنی می‌کنند، می‌توانند در تصمیم‌های مهم بین‌المللی رأی یکدیگر را داشته باشند که این موارد با دیپلماسی پارلمانی بسیار تأثیرگذار است (حسینی، ۱۴۰۱، ص. ۱۲-۱۳).

نتیجه‌گیری

دیپلماسی پارلمانی از ابزارهای مؤثر برای تأمین منافع ملی کشورها در عرصه‌های متفاوت از جمله امنیت است. دیپلماسی پارلمانی پویا معطوف به همکاری‌های متنوع و بهره‌گیری از قدرت نرم‌افزاری و سخت‌افزاری برای ایجاد ثبات، تعادل و همکاری‌های چندجانبه می‌باشد. درواقع از طریق این نوع از دیپلماسی می‌توان زمینه‌های امنیت‌سازی و تهدیدزدایی بین‌المللی را فراهم آورد. با توجه به این کارویژه مهم، در طول دو دهه اخیر، بهره‌گیری از آن رشد قابل توجهی داشته است. دیپلماسی پارلمانی دارای سطوح مختلفی است که در رابطه با امور بین‌الملل به‌صورت رسمی یا غیررسمی به ایفای نقش می‌پردازد. درواقع دیپلماسی پارلمانی سطح جدیدی از دیپلماسی در امور بین‌الملل است که می‌تواند زمینه‌های رفع چالش‌ها و اختلافات میان کشورها به‌ویژه کشورهای مجاور و همسایه را فراهم آورد. پارلمان‌ها توانایی رفع مشکلات و موانع شکل‌گیری گفتمان‌های همکاری‌های امنیتی منطقه‌ای و بین‌المللی را نیز دارند. درواقع امروزه دولت‌ها به‌تنهایی و بدون حمایت و همکاری پارلمان‌ها، توانایی تحقق امنیت منطقه‌ای و بین‌المللی را ندارند، زیرا امنیت از حالت تک‌بعدی یعنی محدودشدن به حوزه نظامی و دفاعی خارج شده و ابعاد مختلف زندگی بشر را در بر گرفته است. در این زمینه پارلمان‌ها باید سعی کنند تا زمینه تصویب توافقنامه‌های امنیتی و انتظامی دوجانبه و چندجانبه را فراهم آورند. پارلمان‌ها می‌توانند با همکاری یکدیگر در مقیاس‌ها و سطوح مختلف و در موضوعات مختلف و مشترک، همفکری و هم‌اندیشی نموده و راه‌کارهای مناسبی را برای این موضوعات به‌ویژه از طریق قانون‌گذاری اتخاذ نمایند. زیرا همکاری‌های تقنینی پارلمان‌های ملی، زمینه‌های استقرار امنیت منطقه‌ای و بین‌المللی را فراهم می‌آورند.

از سوی دیگر، همکاری تقنینی بین‌المللی در حوزه‌های مختلف به‌ویژه امنیتی، در تقویت امنیت بین‌المللی نقش حائز اهمیت دارد.

در این میان مجلس شورای اسلامی نقش مهمی را در حفظ و تقویت امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران و به‌تبع امنیت منطقه‌ای دارد. این امر در دو سطح ملی و فراملی صورت می‌پذیرد. به‌منظور تقویت کارآمدی و بهره‌گیری از رویکردهای علمی و منطقی بایستی در تعاملات پارلمانی خود در دو سطح ملی و فراملی دارای راهبردی مشخص و عملیاتی باشد. مجلس شورای اسلامی در سطح ملی از طریق تصویب قوانین، نظارت بر عملکرد دولت دارای ظرفیت‌های فراوانی برای اثرگذاری بر حوزه امنیت کشور می‌باشد. در سطح فراملی نیز در قالب توسعه روابط بین‌دولتی، منطقه‌ای و بین‌المللی قابلیت‌های فراوانی برای اثرگذاری بر روندهای تقویت‌کننده امنیت ملی وجود دارد. مشارکت در موافقت‌نامه‌ها با کشورهای و تقویت مشارکت در مجامع و مجالس منطقه‌ای و بین‌المللی از جمله زمینه‌های موجود برای توسعه دیپلماسی پارلمانی است. از سوی دیگر با عنایت به اهمیت امنیت در جهان کنونی و به‌ویژه منطقه پرآشوب غرب آسیا، بهره‌گیری از این فرصت‌ها می‌تواند منجر به ارتقای نقش آفرینی دیپلماسی پارلمانی در تقویت امنیت ملی شود.

بنابراین ظرفیت‌های گسترده‌ای برای تقویت امنیت از سوی دیپلماسی پارلمانی وجود دارد که بستر ساز نقش آفرینی مجلس شورای اسلامی و نمایندگان را فراهم می‌نماید. بهره‌گیری و به‌کارگیری گروه‌های دوستی، و بسترهای موجود در پارلمان‌های منطقه‌ای و بین‌المللی از جمله اتحادیه بین‌المجالس بین‌المللی، اتحادیه بین‌المجالس کشورهای اسلامی و مجمع مجالس آسیایی و پارلمان اروپا ظرفیت‌های قابل توجهی را برای مجلس شورای اسلامی فراهم کرده است. همچنین با عنایت به ماهیت دیپلماسی پارلمانی و قابلیت‌های آن از جمله فقدان وجود محدودیت‌های دیپلماسی رسمی و تأثیر آن بر دیپلماسی عمومی بسترهای فراوانی برای افزایش قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران به همراه خواهد داشت. در ادامه برخی راه‌کارها برای افزایش بهره‌گیری از ظرفیت‌های موجود در این عرصه پیشنهاد شده است.

➤ تحکیم منطقه‌گرایی با تقویت همکاری‌های بین‌دولتی، منطقه‌ای و بین‌المللی با اولویت‌گذاری کشورهای همسایه، همراه با تقویت روابط مؤثر با کشورهای همسو و غیرمتخاصم؛

- ایجاد ظرفیت‌های جدید در عرصه خارجی از طریق افزایش هم‌زمان زیرساخت‌های قانونی و حقوقی مشترک، بسترسازی برای رفع خلأهای قانونگذارانه شکل‌گیری نظام امنیت بومی پایدار، تقویت همکاری‌های مشترک و درس‌آموزی از تجربیات پارلمانی سایر کشورها و تحکیم روابط میان ملت‌ها.
- برخی صاحب‌نظران دیپلماسی پارلمانی را یکی از ابزارهای حاکمیت برای تسریع و تسهیل تصمیم‌گیری در مواقع بروز بحران‌های امنیتی، یا قرارگیری کشور در شرایط جنگی ارزیابی می‌کنند (Select Committee on the Constitution, 2006, p. 30). یکی دیگر از مزیت‌های دیپلماسی پارلمانی، پیشگیری از بروز تنش‌های امنیتی دفاعی با کشورهای همسایه است که می‌تواند در تکمیل اقدامات وزارت امور خارجه یا دیپلمات‌های دفاعی صورت پذیرد؛
- مجلس شورای اسلامی با لحاظ نمودن عقلانیت و پرهیز از متحمل شدن هزینه عملیاتی کردن شیوه‌های آزمون و خطا، می‌تواند با کاربست مناسب تجربه برخی پارلمان‌های توسعه‌یافته، در جهت الگوسازی و انسجام‌بخشی راهبرد دیپلماسی پارلمانی بهره‌برداری کند. به‌عنوان نمونه رؤسای کارگروه‌های تخصصی در پارلمان اروپا، طی نشست با عنوان «کنفرانس رؤسای کمیسیون‌ها»^۱ اولویت‌ها و برنامه‌های پیش‌روی خود را هماهنگ می‌کنند. این سازوکار می‌تواند در مجلس شورای اسلامی نیز مورد توجه قرار گرفته و رؤسای همه کمیسیون‌های تخصصی به‌منظور اثربخشی و کارایی بهتر طرح‌ها و لوایح، نشست‌های مشترکی را به‌صورت ادواری در زمان‌های مورد نیاز برگزار کنند.
- بهره‌گیری از ظرفیت‌هایی که از طریق ابزار فناوری اطلاعات و ارتباطات برای تبیین‌گری، گسترش و ارتقای سطح اثربخشی دیپلماسی کشور در فضای مجازی فراهم آورده را «سایبردیپلماسی» می‌توان نامید. درواقع سایبردیپلماسی بخشی از روند ایجاد دولت و مجلس الکترونیک است و هدف آن به‌کارگیری مناسب امکانات رایانه‌ای و شبکه‌های اطلاع‌رسانی برخط به عموم مردم، با شیوه مناسب‌تر، هزینه کمتر و کیفیت بالاتر در

حداقل زمان ممکن است، تا بتواند زمینه تعامل پویا میان عموم مردم و شبکه نخبگان را با ساختارهای قانونگذارانه و اجرایی فراهم آورد؛

➤ یکی از کارکردهای مهم مدیریت استراتژیک دیپلماسی پارلمانی، ایجاد زمینه مناسب برای تشکیل «اتحادیه‌های پارلمانی منطقه‌ای»^۱ است که از آن جمله می‌توان به «اتحادیه پارلمانی کشورهای حوزه آند»^۲، «اتحادیه پارلمانی آمریکای مرکزی»^۳، «مجمع قانون‌گذاری شرق آفریقا»^۴، «کمیته بین پارلمانی اتحادیه مالی و اقتصادی آفریقای غربی»^۵، «اتحادیه پارلمانی آمریکای لاتین»^۶ و مانند آن‌ها، سازمان‌های بین‌المللی پارلمانی اشاره کرد که بر مبنای جغرافیای مشخص ایجاد شده‌اند. این در حالی است که تشکیل سازمان‌های منطقه‌ای پارلمانی میان جمهوری اسلامی ایران و کشورهای پیرامونی بسیار کند و حتی بدون اراده تلقی می‌شود. به‌عنوان نمونه، رایزنی‌های پارلمانی برای تشکیل یک اتحادیه بین‌المجالی در میان کشورهای فارسی‌زبان، کشورهای عضو اکو، کشورهای حاشیه دریای خزر یا کشورهای همسو و استراتژیک منطقه‌ای منجر به ارتقای بهره‌گیری بهتر از ظرفیت مجلس شورای اسلامی در روند منطقه‌گرایی می‌شود که تحقق این امر خود مستلزم ترسیم الگویی قابل‌انکاب برای دیپلماسی پارلمانی در سطوح مختلف منطقه‌ای، فرامنطقه‌ای و جهانی است.

➤ یکی از روش‌های تقویت عمق راهبردی خارجی، بهره‌گیری حداکثری از ظرفیت دیپلماسی پارلمانی در سطوح مختلف منطقه‌ای، قاره‌ای و فرامنطقه‌ای است. زیرا توسعه همکاری‌های پارلمانی می‌تواند زمینه‌ای را برای انعقاد تفاهم‌نامه‌های دفاعی-امنیتی دو یا چندجانبه در میان کارگروه‌های تخصصی مجلس با هم‌تایان پارلمانی خود در کشورهای منطقه به‌ویژه کشورهای اسلامی و همسایه باهدف افزایش «همگرایی منطقه‌ای» فراهم آورد. از این‌رو، به نظر می‌رسد با ارتقای ظرفیت دیپلماسی پارلمانی به سمت حل‌وفصل مسائل منطقه‌ای با بهره‌گیری از گسترش زمینه‌ها برای

-
1. Regional Parliamentary Union
 2. Andean Parliament
 3. Central American Parliament
 4. East African Legislative Assembly
 5. Inter – Parliamentary Committee of the West African Economic and Monetary Union
 6. Latin American Parliament

ایجاد «گروه‌های دوستی پارلمانی»^۱ میان نمایندگان مجلس شورای اسلامی با طرف‌های مقابل و خارج ساختن این مراودات از حالت نمایشی و بی‌اثر به سمت عملیاتی و اثرگذار، قطعاً زمینه‌های ارتقای جایگاه مجلس در عرصه دیپلماسی فراهم خواهد شد. گسترش این ارتباطات به‌سوی کشورهای آسیایی، آفریقایی و اروپایی نیز می‌تواند بر قدرت تأثیرات آن افزوده و میزان اثرگذاری مجلس را در این خصوص به میزان قابل ملاحظه‌ای ارتقا بخشد؛

➤ یکی از ابزارهای مجلس شورای اسلامی برای افزایش نقش‌آفرینی در عرصه امنیتی و سیاست خارجی، شناسایی همایش‌ها و اجلاس‌های بین‌المللی است که حضور قانون‌گذاران سایر کشورها نیز در آن پررنگ است. برای مثال می‌توان به اجلاس امنیتی مونیخ اشاره کرد. در جهان سیاست امروز کنفرانس مونیخ به یکی از مجامع بین‌المللی مهم در عرصه امنیت جهانی تبدیل شده و طی نشست‌هایی که هر ساله برگزار می‌شود به‌طور ویژه یک موضوع مهم مربوط به امنیت بین‌المللی مورد هم‌اندیشی و تبادل نظر قرار می‌گیرد. این کنفرانس به‌دلیل تشابه کمی و کیفی و بازتاب‌های آن با مجمع جهانی اقتصاد، به «داووس امنیتی» نیز شهرت یافته است. در این گردهمایی جهانی، کارشناسان مختلفی از حوزه‌های دفاعی، امنیتی، سیاسی، نمایندگان مجالس قانون‌گذاری و برخی صاحبان صنایع تسلیحاتی از کشورهای جهان به بحث و بررسی درباره چالش‌های امنیتی جهان معاصر می‌پردازند.

پروژه‌های علمی و مطالعاتی
پرتال جامع علوم انسانی

فهرست منابع

- حسینی، سید حسین (۱۴۰۱). *دیپلماسی پارلمانی: گروه‌های دوستی و دیپلماسی پارلمانی متوازن*. تهران: مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.
- حمیدی، سمیه؛ مزدخواه، احسان (۱۴۰۰). *الگوی کارآمدسازی سیستمی: گذار از محیط تقابلی به سیاست خارجی فرکتال تعامل محورانه منطقه‌ای (نمونه مطالعاتی: جمهوری اسلامی ایران)*. فصلنامه روابط خارجی، ۱۳(۲)، ۳۹۵-۴۳۳.
- منوری، سیدعلی؛ کشوربان آزاد، محسن؛ صداقتی، مبارکه (۱۴۰۱). *راهبرد چین جهت گسترش همکاری با طالبان پس از خروج آمریکا*. فصلنامه روابط خارجی، ۲(۱۴).
- یاری، احسان؛ عابدی، مرضیه (۱۴۰۰). *گره استراتژیک چین در شبکه منطقه‌ای جمهوری اسلامی ایران؛ امکان‌سنجی فرصت‌ها و چالش‌ها*. فصلنامه روابط خارجی، ۱۳(۱)، ۷۷-۱۱۲.
- قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۶۸.
- قانون برنامه پنج‌ساله پنجم توسعه جمهوری اسلامی ایران (۱۳۹۴ - ۱۳۹۰) مصوب ۱۳۸۹/۱۰/۱۵ مجلس شورای اسلامی.
- قانون برنامه پنج‌ساله ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران (۱۴۰۰ - ۱۳۹۶) مصوب ۱۳۹۶/۰۱/۱۶ مجلس شورای اسلامی.
- قانون آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی، مصوب اردیبهشت‌ماه ۱۳۹۹ مجلس شورای اسلامی.
- قانون احکام دائمی برنامه‌های توسعه کشور، مصوب ۱۳۹۶/۰۱/۱۶ مجلس شورای اسلامی.

References

- AALEP. 2019. *about Parliamentary diplomacy*. Brussels: Association of Accredited Public Policy Advocates to the European Union.
- Ali, Saleem. 2022. "Diplomacy." *National Geographic*.
- Bajtay, Péter. 2015. *Shaping and controlling foreign policy, Parliamentary diplomacy and oversight, and the role of the European Parliament*. Policy Department, Directorate-General for External Policies, European Parliament, Belgium: Directorate-General for External Policies, 1-44.
- Cancian, Mark F., and et al. 2017. *National Security Strategy Processes: Past, Present, and Future*. Washington, D.C.: Center for Strategic and International Studies, 10-24. <http://www.jstor.org/stable/resrep23188.7>.
- Chappuis, Fairlie. 2015. *Parliaments Roles and responsibilities in good security sector governance*. Geneva: Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces, 1-12.
- European Parliament. 2020. *Preventing and reducing conflicts*. Brussels: European Parliament. <https://www.europarl.europa.eu/globaldemocracysupport/en/mediation-and-dialogue/overview>.
- Febrianti, Cantikaputri, and Ella Syafputri Prihatini. 2023. "Parliamentary Diplomacy in Supporting Palestinian Independence: Evidence from Indonesia." *E3S Web of Conferences* 426 (0): 1-10.
- Finnish Parliament. 2017. *Finnish Delegation to the OSCE Parliamentary Assembly*. Helsinki: The Parliament of Finland. https://www.eduskunta.fi/EN/naineduskuntatoimii/eduskunnan_tehtavat/kansainvalintoiminta/Etyj_valtuuskunta/Pages/default.aspx.
- Fiott, Daniel. 2011. "On the Value of Parliamentary Diplomacy." *Madariaga Paper* 4 (7): 1-6.
- Fuior, Teodora. 2011. *Parliamentary Powers in Security Sector Governance*. Geneva: Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces.
- Götz, Norbert. 2005. "On the Origins of 'Parliamentary Diplomacy': Scandinavian 'Bloc Politics' and Delegation." *Cooperation and Conflict* 40 (3): 263-279.
- IPU. 2005. *Parliamentary Involvement in International Affairs*. New York: the Inter-Parliamentary Union, 1-54.
- Jae-eun, Kang. 2023. DP to push for impeachment of defense minister over young Marine's death. en.yna.co.kr.
- Jančić, Davor. 2012. "Parliamentary Diplomacy in the European Union." In *Building bridges between national, European and international law*, 109-120. Nijmegen: Wolf Legal Publishers.

- Jančić, Davor, and Stelios Stavridis. 2016. "IntroductionThe Rise of Parliamentary Diplomacy in International Politics." *The Hague Journal of Diplomacy* 1-18. doi:10.1163/1871191X-12341344.
- Jaskiernia, Jerzy. 2022. "Parliamentary Diplomacy – A New Dimension of Contemporary Parliamentarism." *Studia Iuridica Lublinensia* 31 (5): 86-101.
- Law, David. 2006. *parlemants role in defense budgeting*. Geneva: The Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces, 1-9.
- Lazarou, Elena. 2020. "Transatlantic parliamentary diplomacy." In *Turning the Tide: How to Rescue Transatlantic Relations*, 60-71. Luxembourg: European Union Institute for Security Studies.
- Lucas, Nathan J., and Kathleen J. McInnis. 2016. *The 2015 National Security Strategy: Authorities, Changes, Issues for Congress*. Washington, D.C.: Congressional Research Service, 1-23. https://digital.library.unt.edu/ark:/67531/metadc847634/m2/1/high_res_d/R44023_2016Feb26.pdf.
- Luciak, Ilja. 2019. *Parliamentary Oversight of the Security Sector and Gender*. Geneva: Geneva center for security governance, 1-40. <https://www.osce.org/files/f/documents/0/8/447055.pdf>.
- Mohammed Salman Tayie, Ibrahim Mohammad Dashti. 2018. "Parliament and Foreign Policy-Making Process" *Asian Social Science* 14(2).
- Mudyadzo, Wenceslaus, and Caleb Asher Nkomo. 2016. "PARLIAMENTARY DIPLOMACY AS A CRITICAL COMPONENT OF ZIMBABWE'S FOREIGN POLICY." *International Journal of Politics and Good Governance* 7 (3): 1-22.
- New Zealand Parliament. 2014. *Inter-Parliamentary Relations Strategy New Zealand Parliament*. Wellington: New Zealand Parliament (House of Representatives), 1-10. <https://www.parliament.nz/media/8163/ipr-strategy-updated-14-may.pdf>.
- Šabić, Zlatko, and David W. F. Huang. 2021. *Parliamentary Diplomacy of Taiwan in Comparative Perspective*. Bristol: Bristol University Press.
- Select Committee on the Constitution. 2006. *Waging war: Parliament's role and responsibility*. HOUSE OF LORDS, London: Select Committee on the Constitution, 1-61. <https://publications.parliament.uk/pa/ld200506/ldselect/ldconst/236/236i.pdf>.
- Soro, Guillaume Kigbavori, and Anders Johnsson. 2013. "The Role of Parliament in Conflict Prevention and Management in West Africa." *Regional Conference organized jointly by the National Assembly of Côte d'Ivoire and the Inter-Parliamentary Union*.

Abidjan: the National Assembly of Côte d'Ivoire and the Inter-Parliamentary Union. 2.

- Stavridis, Stelios, and Davor Jančić; 2017. "Introduction: The Rise of Parliamentary Diplomacy." In *Parliamentary Diplomacy in European and Global Governance*, 19-40. Leiden: Brill Nijhoff.
- Tayie, Mohammed Salman, and Ibrahim Mohammad Dashti. 2018. "Parliament and Foreign Policy-Making Process Asian Social Science." *Asian Social Science* 165-172. doi:doi:10.5539/ass.v14n2p165.
- Zamfir, Ionel. 2019. Connecting parliamentary and executive diplomacy at EU and Member State level. Brussels: European Parliamentary Research Service.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی